

महाराष्ट्रातील इयत्ता सातवीत शिक्षण घेणाऱ्या शालेय विद्यार्थ्यांच्या मुलभूत हालचालींचे विश्लेषण

डॉ. महेश देशपांडे

सहाय्यक प्राध्यापक,
महाराष्ट्रीय मंडळाचे चंद्रशेखर आगाशे शारीरिक शिक्षण महाविद्यालय, पुणे

सारांश

प्रस्तुत संशोधनाचा उद्देश महाराष्ट्रातील विविध शाळांमधून इयत्ता सातवीचे शिक्षण घेत असलेल्या विद्यार्थ्यांच्या निवडक मुलभूत हालचालींचे विश्लेषण करून त्यांच्या या हालचालींचे आपेक्षित विकसन झाले आहे किंवा नाही हे तपासणे हा आहे. सदर संशोधन करण्यासाठी संशोधकाने सर्वेक्षण करून माहिती गोळा केली व वर्णनात्मक संशोधनातील विश्लेषण पद्धतीचा वापर करून हा अभ्यास मांडला आहे. न्यादर्श निवडण्यासाठी सर्वप्रथम असंभाव्य पद्धतीने महाराष्ट्रातील ९० शाळांची निवड केली, निवडलेल्या या शाळांपैकी ७८ शाळांमधून प्रत्येकी १० मुलांची निवड करण्यासाठी यादृच्छिक न्यादर्श पद्धतीचा अवलंब करून एकूण ७३० मुलांची निवड केली. माहिती गोळा करण्यासाठी न्यादर्शातील प्रत्येक मुलाला निवडलेल्या मुलभूत हालचाली करायला सांगण्यात आल्या, मुले हालचाली करत असताना त्याचे चित्रीकरण करण्यात आले. मुलभूत हालचालींच्या चित्रफितींवरून बीपीएड द्वितीय वर्षाच्या विद्यार्थी शिक्षकांकडून निरीक्षण तंत्राच्या आधारे विद्यार्थ्यांच्या प्रत्येक हालचालीच्या दर्जाची नोंद करण्यात आली. हालचालींचा दर्जा ठरवताना दयनीय, सुधारण्याची गरज, समाधानकारक, चांगले व उत्तम या निकषाच्या आधारे तो मुलगा ती ठराविक हालचाल कशी करतो याविषयी शेर देऊन नोंद करण्यात आली. मिळालेल्या माहिती वरून प्रत्येक मुलाच्या प्रत्येक हालचालीच्या दर्जाची नोंदणी करून त्याची वारंवारीता काढण्यात आली, एकूण विद्यार्थी संख्या व दर्जाची वारंवारीता याची टक्केवारी काढून त्यावरून निष्कर्ष काढण्यात आले. माहिती विश्लेषणावरून असा निष्कर्ष काढण्यात आला की महाराष्ट्रातील इयत्ता सातवीत शिक्षण घेत असलेल्या विद्यार्थ्यांच्या मुलभूत हालचालींचा दर्जा महाराष्ट्र राज्याच्या अभ्यास मंडळाने ठरवून दिलेल्या आरोग्य व शारीरिक शिक्षण अभ्यसक्रमानुसार नाही व त्यांच्या हालचालींमध्ये सुधारणांची आवश्यकता आहे.

महत्वाच्या संज्ञा : मुलभूत हालचाली, जागेवर कार्याच्या हालचाली, वस्तू हाताळत करायच्या हालचाली, हालचालींचा दर्जा

प्रस्तावना

कोणत्याही विषयाच्या अथवा क्षेत्राच्या काही मूलभूत बाबी, तत्त्वे व वैशिष्टे असतात, त्याचप्रमाणे आरोग्य व शारीरिक शिक्षण या विषयाच्या सुद्धा काही मूलभूत बाबी आहेत. एखाद्या भाषेत ज्याप्रमाणे मुळाक्षरे असतात व त्यावर आधारित पुढची प्रगती होत असते त्या प्रमाणेच शारीरिक शिक्षण व क्रीडा क्षेत्रात प्रगती साधायची असेल तर मुलभूत हालचाली शिकणे व विकसित करणे म्हणजे जणू पायाभरणीच आहे. खेळात असो किंवा दैनंदिन जीवनात; हालचालीतील सहजता कार्यमान वाढवते. कोणत्याही खेळात उत्तम कार्यमान मिळवायचे असेल तर मुलभूत हालचालींपासूनच सुरुवात होते, कारण कोणताही खेळ मुलभूत हालचालींचे एकत्रिकारणच आहे. मुलभूत हालचालींमध्ये जागेवर करायच्या हालचाली, जागा बदलत करायच्या हालचाली व वस्तू हाताळत करायच्या हालचालींचा समावेश आढळतो. या मध्ये ओढणे, ढकलणे, वाकणे, वळणे, चालणे, धावणे, उड्यामारणे, लंगडी घालणे, साईड शफल करणे, हुलकावणी देणे, फेकणे, झेलणे, फटकावणे/टोलवणे अशा अनेक हालचालींचा समावेश होतो. या सर्व मुलभूत हालचालींना शारीरिक शिक्षण व खेळाचा पायाच म्हणता येईल. या हालचाली म्हणजेच कोणत्याही खेळाची बाराखडी आहे. त्यामुळे शारीरिक शिक्षण व खेळामध्ये प्रगती साधायची असेल तर हा पाया मजबूत करणे आवश्यक ठरते. इयत्ता तिसरी पर्यंत म्हणजेच वयाच्या सात वर्षांपर्यंत मुलभूत हालचालींचे शिक्षण प्रभावीपणे दिले जाणे गरजेचे असते. त्यामुळेच बालभारतीने शारीरिक शिक्षण शिक्षकासाठी विकसित केलेल्या हस्तपुस्तिकेमध्ये इयत्ता तिसरी पर्यंत मुलभूत हालचालींचे अध्यापन करण्यास सांगितले आहे, त्यानंतर इयत्ता चवथी व पाचवी करीता हालचालींचा विकास करण्याच्या दृष्टीने उपक्रम दिलेले आहेत. याचा अर्थ प्रत्येक विद्यार्थ्यांच्या मुलभूत हालचाली इयत्ता पाचवीपर्यंत विकसित होणे हाच निकष लावला आहे. शाळेमध्ये कोणत्याही विषयाच्या शिक्षकाची नेमणूक केल्यानंतर त्या शिक्षकाने अभ्यासक्रमाची उद्दिष्टे प्राप्त करण्याच्या दृष्टीने आपले ज्ञान अद्ययावत ठेवणे देखील महत्वाचे आहे. त्यादृष्टीने अध्यापनशास्त्र विद्यालये व महाविद्यालयात शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थी शिक्षकांना या सर्व बाबींचे प्रशिक्षण दिले जाणे क्रमप्राप्त ठरते. महाविद्यालयांमधून तयार होणाऱ्या शारीरिक शिक्षण शिक्षकासाठी महाराष्ट्रातील वेगवेगळी विद्यापीठे अभ्यासक्रम ठरवतात तर प्राथमिक स्तराकरिता ज्या शिक्षकांची नेमणूक केली जाते त्यांना प्रशिक्षण देणाऱ्या महाविद्यालयांकरिता महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक व संशोधन मंडळ, पुणे (एससीईआरटी) हे अभ्यासक्रम ठरवतात. दोन्ही ठिकाणी अपवाद वगळता शालेय अभ्यासक्रम व शिक्षक प्रशिक्षणाचा अभ्यासक्रम यात फारसा सहसंबंध आढळत नाही (मगदूम, २०१०).

बालभारतीने तयार केलेल्या इयत्ता तिसरी ते इयत्ता पाचवीच्या आरोग्य व शारीरिक शिक्षण विषयाच्या हस्तपुस्तिकेमध्ये मुलभूत हालचालींचे विकसन कसे करावे हे दिलेले आहे. या इयत्तांमध्ये ओढणे, ढकलणे, वाकणे, वळणे, चालणे, धावणे, उड्यामारणे, गॅलोपिंग, लंगडी घालणे, साईड शफल करणे, हुलकावणी देणे, फेकणे, झेलणे, फटकावणे/टोलवणे, या व इतर अनेक हालचालींचे अध्यापन व विकसन दिले

आहे. इयत्ता पाचवी पासून विद्यार्थ्यांच्या विशेष कौशल्य विकासावर भर दिलेला आहे. महाराष्ट्र शासनाने तयार केलेल्या या अभ्यासक्रमानुसार इयत्ता सातवी पर्यंत मुलाची मुलभूत कौशल्ये विकसित झालेली असायला हवी. त्याच प्रमाणे पॅनग्राझी यांच्या डायनामिक फिजिकल एज्युकेशन फॉर एलिमेंटरी स्कूल चिल्ड्रन (Pangrazi, Beighle, 2019) आणि गॅलह्यु यांच्या डेव्हलपमेंटल फिजिकल एज्युकेशन फॉर ऑल चिल्ड्रन (Gallahue Donnelly, 2007) या जागतिक स्तरावरील सर्वाधिक खपाच्या शारीरिक शिक्षण विषयाच्या संदर्भ पुस्तकांमध्ये सुद्धा वयाच्या दहा वर्षांपर्यंत मुलभूत हालचालींचा विकास करणे आवश्यक आहे असे स्पष्ट केले आहे.

अशा प्रकारे सर्वच अधिकारवाणी असलेल्या माध्यामातून मुलभूत हालचालींचे महत्व स्पष्ट होते. तर मग महाराष्ट्रातील विविध शाळांमध्ये शिक्षण घेत असलेल्या मुलांचेही या विषयी शिक्षण पूर्ण होणे अपेक्षित आहे. त्यातही मुले इयत्ता सातवी मध्ये शिक्षण घेत असतील तर त्यांच्या मुलभूत हालचालींचा विकास झालेला असावा हे गृहीत आहे. मात्र प्रत्यक्षात तसे दिसत नाही, चंद्रशेखर आगाशे महाविद्यालयामध्ये स्नातोकोत्तर पदवीचे शिक्षण घेताना वाकचौरे यांनी केलेल्या संशोधन अभ्यासामध्ये असे आढळून आले की पुणे शहरातील इयत्ता सातवीच्या विद्यार्थ्यांच्या मुलभूत हालचाली विकसित झालेल्या नाहीत (वाकचौरे, २०१५). या संशोधनाचे निष्कर्ष तपासले असता महाराष्ट्र स्तरावरही तसे संशोधन करून महाराष्ट्रातील सातवीत शिक्षण घेत असलेल्या मुलांच्या मुलभूत हालचालींचा दर्जा तपासणे गरजेचे वाटले म्हणूनच संशोधकाने प्रस्तुत संशोधनासाठी महाराष्ट्रातील इयत्ता सातवीच्या विद्यार्थ्यांच्या मुलभूत हालचालींचे विश्लेषण करण्याचे निश्चित केले.

संशोधन पद्धती

सदर संशोधन हे सर्वेक्षणात्मक संशोधन असून त्यासाठी वर्णणात्मक पद्धतीतील स्तरीय अभ्यास (Status study) पद्धती वापरली आहे. प्रस्तुत अभ्यासासाठी महाराष्ट्रातील विविध शाळांमधील इयत्ता सातवीच्या ७८० मुलांची स्तरीय न्यादर्श पद्धतीने निवड केली. न्यादर्श निवडण्यासाठी सर्वप्रथम असंभाव्य पद्धतीने महाराष्ट्रातील ९० शाळांची निवड करण्यात आली होती, निवडलेल्या या शाळांमधील प्रत्येकी १० मुलांची निवड करण्यासाठी यादृच्छिक न्यादर्श पद्धतीचा अवलंब केला. प्रत्यक्ष निवडलेल्या शाळा व त्या शाळांमधील मुलांपैकी ७८ शाळांमधील एकूण ७३० मुलांच्या धावणे, लंगडी घालणे, फेकणे व झेलणे या हालचालींची तर ५८० मुलांकडून उड्या मारणे या हालचालींची माहिती प्राप्त झाली.

प्रस्तुत संशोधनासाठी निवडलेल्या सर्व मुलांच्या हालचाली करण्याच्या पद्धती मध्ये एकसमानता यावी यासाठी प्रत्येक हालचाल कशी करावी हे निश्चित केले होते. हालचाल कोणत्या पद्धतीने करायची यासाठी एक चित्रफित तयार करून ती प्रत्येक शाळेतील प्रतीसादकास दाखवण्यात आली होती. आदर्श चित्रफित पाहिल्यानंतर मैदानावर प्रतीसादकास ती हालचाल करण्यास सांगून त्याचे चित्रीकरण करण्यात आले.

त्यानंतर सर्व विद्यार्थ्यांनी केलेल्या हालचालींचे चित्रीकरण करून बीपीएडच्या अंतिम वर्षाच्या दोन-दोन विद्यार्थ्यांनी प्रत्येकी वीस विद्यार्थ्यांच्या निवडक पाच हालचालींचे चीत्राफितीवरून निरीक्षण केले. निरीक्षण केल्यानंतर प्रत्येक विद्यार्थ्यांच्या प्रत्येक हालचालीच्या दर्जाची नोंद केली. हालचालींचा दर्जा ठरवताना दयनीय, सुधारण्याची गरज, समाधानकारक, चांगले व उत्तम या निकषाच्या आधारे तो मुलगा ती ठराविक हालचाल कशी करतो याविषयी शेरा देऊन नोंद करण्यात आली.

निरीक्षण कसे करावे व विद्यार्थ्यांने केलेल्या हालचालीला कोणता शेरा द्यावा यासाठी बीपीएडच्या अंतिम वर्षाच्या विद्यार्थ्यांकरीता कार्यशाळा आयोजित करण्यात आली होती. निरीक्षण झाल्या नंतर गोळा केलेल्या माहितीचे विश्लेषण करण्यासाठी शास्त्रीय व सुयोग्य पद्धतीचा वापर करण्यात आला.

माहितीचे विश्लेषण व चर्चा

सदर संशोधनासाठी गोळा केलेल्या माहितीचे विश्लेषण करण्यासाठी विद्यार्थ्यांच्या प्रत्येक हालचालीचा दर्जा नोंदवल्या नंतर त्या प्रत्येक दर्जाप्रमाणे विद्यार्थीसंख्येची मोजणी करून त्याची वारंवारीता काढण्यात आली. वारंवारीतेवरून एकूण विद्यार्थी संख्येच्या प्रमाणात टक्केवारी काढण्यात आली, त्या संबंधी वर्णन व माहितीचे अर्थनिर्वचन पुढील प्रमाणे.

कोष्टक क्र. १ : महाराष्ट्रातील शालेय विद्यार्थ्यांच्या जागा बदलत करायच्या मुलभूत हालचालींच्या दर्जाचे वारंवारीता विश्लेषण

मुलभूत हालचालींचा दर्जा	धावणे		लंगडी घालणे		उड्या मारणे	
	वारंवारीता	टक्केवारी	वारंवारीता	टक्केवारी	वारंवारीता	टक्केवारी
दयनीय	११९	१६.३०%	१८२	२४.९३%	१३५	२३.२८%
सुधारण्याची गरज	२७६	३७.८१%	२७१	३७.१२%	२०७	३५.६९%
समाधानकारक	२११	२८.९०%	१८५	२५.३४%	१६६	२८.६२%
चांगले	९४	१२.८८%	७३	१०%	५२	८.९७%
उत्तम	३०	४.११%	१९	२.६०%	२०	३.४५%
एकूण	७३०	१००%	७३०	१००%	५८०	१००%

कोष्टक क्र.१ मध्ये धावणे या मुलभूत हालचालीच्या दर्जाची वारंवारीता दिली आहे, त्यानुसार ७३० मुलांपैकी १६.३०% (११९) व ३७.८१% (२७६) मुलांचा या हालचालीचा दर्जा अनुक्रमे दयनीय व सुधारण्याची गरज असलेला आढळून आला. तर २८.९०% (२११), १२.८८% (९४) व ४.११% (३०) मुलांच्या धावणे या हालचालीचा दर्जा अनुक्रमे समाधानकारक, चांगला व उत्तम असल्याचे आढळून आले.

यावरून असे दिसून येते की महाराष्ट्रातील इयत्ता सातवी च्या ५०% पेक्षा जास्त मुलांमध्ये (५४.११%) धावणे या हालचालीचा दर्जा त्यांच्या इयत्तेनुसार नाही. धावणे या हचालीचा दर्जा चांगला किंवा उत्तम असण्याचे प्रमाण १६.९९% इतके अल्प आहे.

लंगडी घालणे या मुलभूत हालचालीच्या दर्जाची वारंवारीता लक्षात घेतली तर असे दिसते की ७३० मुलांपैकी २४.९३% (१८२) व ३७.१२% (२७१) मुलांच्या या हालचालीचा दर्जा अनुक्रमे दयनीय व सुधारण्याची गरज असलेला आढळून आला. तर २५.३४% (१८५), १०% (७३) व २.६०% (१९) मुलांच्या लंगडी घालणे या हालचालीचा दर्जा अनुक्रमे समाधानकारक, चांगला व उत्तम असल्याचे आढळून आले.

यावरून असे दिसून येते की महाराष्ट्रातील इयत्ता सातवीच्या ६२.०५५०% मुलांचा लंगडी घालणे या हालचालीचा दर्जा त्यांच्या इयत्तेनुसार नाही. लंगडी घालणे या हचालीचा दर्जा चांगला किंवा उत्तम असण्याचे प्रमाण फक्त १२.६०% इतके अल्प आहे.

महाराष्ट्रातील ५८० मुलांच्या उड्यामारणे या मुलभूत हालचालीच्या दर्जाची वारंवारीता ठरवली असता असे दिसते की २३.२८% (१३५) व ३५.६९% (२०७) मुलांचा या हालचालीचा दर्जा अनुक्रमे दयनीय व सुधारण्याची गरज असलेला आढळून आला. तर २८.६२% (१६६), ८.९७% (५२) व ३.४५% (२०) मुलांच्या उड्यामारणे या हालचालीचा दर्जा अनुक्रमे समाधानकारक, चांगला व उत्तम असल्याचे आढळून आले.

यावरून असे दिसून येते की महाराष्ट्रातील इयत्ता सातवीच्या ५०% पेक्षा जास्त मुलांमध्ये (५८.९७%) उड्यामारणे या हालचालीचा दर्जा त्यांच्या इयत्तेनुसार नाही. उड्यामारणे या हचालीचा दर्जा चांगला किंवा उत्तम असण्याचे प्रमाण १२.४२% इतके अत्यल्प आहे.

कोष्टक क्र. १ मध्ये जागाबदलत करायच्या तीन हालचालींचे विश्लेषण दिली आहे, ज्यावरून हे स्पष्ट होते की या तीनही हालचालींसंदर्भात महाराष्ट्रातील इयत्ता सातवी मध्ये असलेल्या मुलांपैकी ५०% पेक्षाही जास्त मुलांचा दर्जा सुधारण्याची गरज आहे. जागाबदलत करायच्या हालचालींसोबतच सदर संशोधन करण्याकरीता वस्तू हाताळत करायच्या हालचालींचा सुद्धा दर्जा तपासण्यासाठी माहिती गोळा करण्यात आली होती, या माहितीचे विश्लेषण पुढील प्रमाणे.

कोष्टक क्र. २ : महाराष्ट्रातील शालेय विद्यार्थ्यांच्यावस्तू हाताळत करायच्या मुलभूत हालचालींच्या दर्जाचे वारंवारीता विश्लेषण

मुलभूत हालचालींचा दर्जा	फेकणे	झेलणे		
	वारंवारीता	टक्केवारी	वारंवारीता	टक्केवारी
दयनीय	१६६	२२.७४%	१७२	२३.५६%
सुधारण्याची गरज	२७८	३८.०८%	२५२	३४.५२%
समाधानकारक	२०३	२७.८१%	२१९	३०%
चांगले	६६	९.०४%	७६	१०.४१%
उत्तम	१७	२.३३%	११	१.५१%
एकूण	७३०	१००%	७३०	१००%

कोष्टक क्र. २ मध्ये दिलेल्या फेकणे या मुलभूत हालचालींच्या दर्जाची वारंवारीता लक्षात घेतली तर असे दिसते की ७३० मुलांपैकी २२.७४% (१६६) व ३८.०८% (२७८) मुलांचा या हालचालींचा दर्जा अनुक्रमे दयनीय व सुधारण्याची गरज असलेला आढळून आला. तर २७.८१% (२०३), ९.०४% (६६) व २.३३% (१७) मुलांच्या फेकणे या हालचालींचा दर्जा अनुक्रमे समाधानकारक, चांगला व उत्तम असल्याचे आढळून आले.

यावरून असे दिसून येते की महाराष्ट्रातील इयत्ता सातवी च्या ५०% पेक्षा खूप जास्त मुलांमध्ये (६०.८२%) फेकणे या हालचालींचा दर्जा त्यांच्या इयत्तेनुसार नाही. फेकणे या हालचालींचा दर्जा चांगला किंवा उत्तम असण्याचे प्रमाण फक्त ११.३७% इतके अत्यल्प आहे.

झेलणे या मुलभूत हालचालींच्या दर्जाची वारंवारीता लक्षात घेतली तर असे दिसते की ७३० मुलांपैकी २३.५६% (१७२) व ३४.५२% (२५२) मुलांचा या हालचालींचा दर्जा अनुक्रमे दयनीय व सुधारण्याची गरज असलेला आढळून आला. तर ३०% (२१९), १०.४१% (७६) व १.५१% (११) मुलांच्या झेलणे या हालचालींचा दर्जा अनुक्रमे समाधानकारक, चांगला व उत्तम असल्याचे आढळून आले.

यावरून असे दिसून येते की महाराष्ट्रातील इयत्ता सातवीच्या ५०% पेक्षा खूप जास्त मुलांमध्ये (५८.०८%) झेलणे या हालचालींचा दर्जा त्यांच्या इयत्तेनुसार नाही. झेलणे या हालचालींचा दर्जा चांगला किंवा उत्तम असण्याचे प्रमाण फक्त ११.९२% इतके अत्यल्प आहे.

चर्चा

महाराष्ट्र शासनाच्या अभ्यासमंडळाने ठरवून दिलेल्या आरोग्य व शारीरिक शिक्षण अभ्यसक्रमावर आधारित बालभारतीने निर्मिती केलेल्या आरोग्य व शारीरिक शिक्षण हस्तपुस्तिकेनुसार (पाठ्यपुस्तक मंडळ, २०१५-१६) सर्व मुलभूत हालचालींचे शिक्षण पूर्व प्राथमिक स्तरावरच होणे अपेक्षित असून त्या हालचालींचा विकास इयत्ता पाचवी पर्यंत होणे गरजेचे आसते. इयत्ता सातवीच्या विद्यार्थ्यांना सर्व मुलभूत हालचाली उत्तम प्रकारे करता येणे अपेक्षित आहे (झरपसीरूळ इशळसहश्रश, २०१९). मात्र प्रस्तुत संशोधन अभ्यासानुसार महाराष्ट्रातील इयत्ता सातवी मध्ये शिकत असलेल्या मुलांच्या हालचालींचा दर्जा हवा तसा दिसत नाही.

सदर अभ्यास करताना काही शारीरिक शिक्षण शिक्षकांशी अनौपचारिक चर्चा करताना असे समजले की अनेक शाळांमध्ये आरोग्य व शारीरिक शिक्षण या विषयाच्या हस्तपुस्तिका तसेच अभ्यासक्रमाच्या प्रतीच उपलब्ध नाहीत. याशिवाय मुलभूत हालचालींचे अध्यापन कसे करावे या संदर्भात महाराष्ट्रातील अनेक विद्यापीठाच्या शारीरिक शिक्षण अभ्यासक्रमामध्ये कोणताही उल्लेख आढळून येत नाही. होऊ घातलेल्या शारीरिक शिक्षण शिक्षकास मुलभूत हालचालींचे अध्यापन कसे करावे याचे कोणतेही ज्ञान मिळाले नसेल तर तेच शिक्षक शाळेतील आरोग्य व शारीरिक शिक्षणाचा कार्यक्रम प्रभावीपणे राबवू शकत नाही.

महाराष्ट्र राज्याच्या शिक्षण धोरणानुसार प्राथमिक स्तरावर डीएड शिक्षकाचीच नेमणूक केली जाते; डीएडच्या अभ्यासक्रमातही मुलभूत हालचालींचे अध्यापन कसे करावे याचा उल्लेख आढळत नाही त्यामुळे कदाचित प्राथमिक स्तरावर दिले जाणारे आरोग्य व शारीरिक शिक्षण विषयाचे धडे परिपूर्ण नसावे, म्हणूनच महाराष्ट्रातील शाळांमध्ये इयत्ता सातवी मध्ये शिक्षण घेणाऱ्या मुलांच्या मुलभूत हालचालींचा दर्जा अपेक्षेनुसार नाही. या बरोबरच असेही दिसून आले आहे की अनेक शाळांमध्ये शारीरिक शिक्षणासाठी आवश्यक असणाऱ्या अगदी मुलभूत सुविधांचाही अभाव दिसून येतो. मुलभूत सुविधाअभावी अनेक वेळा आदर्श शारीरिक शिक्षण तासिका घेता येत नाही.

निष्कर्ष

गोळा केलेल्या माहितीच्या वरील विश्लेषण, अर्थनिर्वचन व चर्चे अंती पुढील निष्कर्ष काढता येतील

- महाराष्ट्रातील इयत्ता सातवी मध्ये शिक्षण घेत असलेल्या मुलांच्या जागेवरून करायच्या हालचालींचा दर्जा महाराष्ट्र राज्याच्या अभ्यास मंडळाने ठरवून दिलेल्या आरोग्य व शारीरिक शिक्षण अभ्यस क्रमानुसार नाही व त्यांच्या जागेवरून करायच्या मुलभूत हालचालींचा दर्जा सुधारण्याची आवश्यकता आहे.

- महाराष्ट्रातील इयत्ता सातवी मध्ये शिक्षण घेत असलेल्या मुलांच्या वस्तू हाताळताना करायच्या हालचालीचा दर्जा महाराष्ट्र राज्याच्या अभ्यास मंडळाने ठरवून दिलेल्या आरोग्य व शारीरिक शिक्षण अभ्यसक्रमानुसार नाही व त्यांच्या वस्तू हाताळताना करायच्या मुलभूत हालचालींचा दर्जा सुधारण्याची आवश्यकता आहे.

शिफारशी

संशोधन माहितीचे विश्लेषण व त्यावरील चर्चे वरून आलेल्या निष्कर्षानंतर काही शिफारशी देणे निश्चितच शारीरिक शिक्षण क्षेत्रासाठी उपयुक्त ठरेल.

- प्राथमिक स्तरावर आरोग्य व शारीरिक शिक्षण या विषयाचे अध्यापन करणाऱ्या शिक्षकांच्या या विषयासंदर्भात असलेल्या ज्ञानाची तपासणी करावी.
- प्राथमिक स्तरावर आरोग्य व शारीरिक शिक्षण हा विषय प्रभावीपणे राबवला जातो किंवा नाही हे तपासावे
- प्राथमिक स्तरावर आरोग्य व शारीरिक शिक्षण या विषयाचे अध्यापन करणाऱ्या शिक्षकांसाठी या विषयाच्या अधिकाधिक कार्यशाळा राबवल्या तर त्याचा दर्जा वाढविण्यासाठी काही उपयोग होईल का हे तपासावे.
- आरोग्य व शारीरिक शिक्षण विषयाच्या कार्यशाळांमध्ये मुलभूत हालचाली व त्याचे विकसनावर भर असावा
- सादर अभ्यासामध्ये इयत्ता सातवीच्या विद्यार्थ्यांच्या हालचालींचा दर्जा तपासाला आहे मात्र हा दर्जा न वाढण्याची करणे व येणाऱ्या अडचणींचा अभ्यास करावा.
- महाराष्ट्र शासनातर्फे आरोग्य व शारीरिक शिक्षण विषयासाठी हस्तपुस्तिका तसेच काही वर्गासाठी पाठ्यपुस्तकाची निर्मिती केली जाते त्यासोबतच जर अभ्यासक्रमावर आधारित मुलभूत हालचाली व इतर आवश्यक बाबींच्या चित्रफिती (विडीयो) तयार करण्यात आल्या तर शिक्षकांना त्या उपयुक्त ठरतील.

संदर्भ:

आहेर, श. शं. (२०२०). शारीरिक शिक्षणाचा पाया: संकल्पना. ऑनलाईन शारीरिक शिकण अध्यापन मार्गदर्शिका. <https://agashcollege.org/downloads.html>. पासून प्राप्त.

आरोग्य व शारीरिक शिक्षण कार्यगट सदस्य, पाठ्यपुस्तक मंडळ. (२०१५-१६). शारीरिक शिक्षण हस्तपुस्तिका, इयत्ता ५वी. (आ. व. शा. शि. समिती, संपा.). प्रभादेवी मुंबई: पाठ्यपुस्तक निर्मिती मंडळ.

कार्यगट, आरोग्य व शारीरिक शिक्षण सदस्य, पाठ्यपुस्तक मंडळ. (२०१५-१६). शारीरिक शिक्षण हस्तपुस्तिका. (आ. व. समिती) मुंबई: पाठ्यपुस्तक निर्मिती मंडळ, प्रभादेवी मुंबई.

मगदूम, वाय. (२०१०). विविध निवडक विद्यापीठाने विकसित केलेल्या शारीरिक शिक्षण अभ्यासक्रमांचा चिकित्सात्मक अभ्यास. एम.फील. पदवीसाठी तयार केलेला अप्रकाशित संशोधन अहवाल. पुणे विद्यापीठ, पुणे.

About Khelo India. (2021, February 12). Retrieved from Ministry of Youth Affairs of India: <https://www.kheloindia.gov.in/about>

Best, J. W. (2001). Research in Education. (7th, Ed.) New Delhi: Prentice Hall.

Deshpande, M. N. (2018, March). Analytical Study of Physical Activities of VII Grade Students. *Journal of Physical Activity*(1), 78-81.

Deshpande, M. N. (2016). Current Dietary Status of Track & Field Athletes. *Global Conference on Scientific Culture in Physical Education & Sports (GLOCOSPES, 2016)* (pg. 76-81). Patiyala: Dept. Physical Education, Patiyaala India.

Gallahue, D. L., & Donnelly, F. C. (2007). *Developmental Physical Education for All Children* (4th ed.). Champaign, IL Human Kinetics.

Pangrazi, R. P., & Beighle, A. (2019). *Dynamic Physical Education for Elementary School Children* (19th ed.). Champaign, IL Human Kinetics.

Waghchoure, R. (2015). *Study of status of Fundamental Movements of Seventh Standard Student from Pune City*. Unpublished Med. (P.E.) Research Dissertation Submitted to University of Pune.

Thomas, J. R., Nelson, J. K., & Silverman, S. J. (2005). *Research Methods in Physical Education* (5th ed.). Champaign, IL Human Kinetics.

Zakrajsek, D. B., Carnes, L. A., & Pettigrew, F. E. (1994). *Quality Lesson Plans for Secondary Physical Education*. Champaign, IL Human Kinetics.

[BACK TO INDEX](#)